

Муаммар Каддафийнинг Ливиядаги қарийб 42 йиллик ҳукмронлиги (1969-2011) мамлакат тарихида мураккаб ва зиддиятли даврни ташкил этади. Унинг режими "Жамахирия" (халқлар давлати) деб номланса-да, аслида шахсий диктатурага асосланган бўлиб, Ливия халкига қарши катор жиддий инсон ҳуқуқлари бузилишлари ва жиноятлар содир этилган.

I. Режимнинг шаклланиши ва репрессив сиёсатнинг бошланиши

Муаммар Каддафий 1969 йилда ёш офицерлар гуруҳи билан биргаликда давлат тўнтаришини амалга ошириб, кирол Идрис I ни агдарди. Дастлаб у "Ливия Араб Социалистик Жамахирияси"ни эълон қилиб, "Яшил китоб" номли ўзининг ўзига хос сиёсий фалсафасини таклиф этди. Бу фалсафа халқ бошқарувини назарда тутса-да, амалда барча ҳокимият Каддафийнинг қўлида мустаҳкамланди.

Режимнинг дастлабки йилларидаёқ муҳолифатни бостириш сиёсати бошланди. Каддафий ҳар қандай сиёсий плюрализмга йўл қўймади, мустақил фуқаролик жамияти ташкилотларини тақиқлади ва оммавий ахборот воситаларини тўлиқ назорат қилди. Сиёсий маҳбۇсларнинг қамолка олиниши, кийноқлар ва ўлим жазолари кенг тарқалди.

II. Инсон ҳуқуқларининг бузилиши ва оммавий катагонлар

Каддафий режимининг халққа қарши жиноятлари асосан қуйидаги йўналишларда

Муаллиф:

18.06.2025 06:01 - Янгиланди 18.06.2025 06:10

намоён бўлди:

1. Сиёсий котилликлар ва ноқонуний камоклар:

Режим ўзининг хавфсизлигига таҳдид деб билган ҳар қандай шахсга қарши шафқатсиз кураш олиб борди. Ҳукумат танкидчилари, муҳолифат фаоллари ва диссидентлар доимий таъкиб остида бўлган. Қўллаб сиёсий жиноятлар, жумладан, одам ўғирлаш, йўқотишлар ва судсиз қатл қилиш ҳолатлари содир этилган. Масалан, 1980-йилларда "Жамоавий қўмиталар" номи остида ўзини "инкилобий қўмиталар" деб атаган ташкилотлар ҳукумат танкидчиларини овлаган ва уларга қарши террор қўллаган. Абу Салим камокхонасидаги 1996 йилги киргин бунинг энг дахшатли мисолларидан биридир. У ерда норозилик билдирган юзлаб маҳбуслар оммавий равишда ўлдирилган.

2. Қийноқлар ва ноинсоний муносабат:

Ливия камокхоналарида қийноқлар тизимли характерга эга бўлган. Халқаро инсон ҳуқуқлари ташкилотлари, жумладан, Amnesty International ва Human Rights Watch, Каддафий режими даврида қийноқлар, қалтақлашлар, электр токи бериш ва бошқа шафқатсиз муносабат турлари кенг қўлланилгани ҳақида қўллаб далиллар тўплаган. Маҳбуслар асосан сиёсий айбловлар билан, суд қарорисиз ёки сохта суд жараёнларидан кейин сакланган.

3. Сўз ва йигилиш эркинлигининг бўғиниши:

"Яшил қитоба"да "халқ ҳокимияти" гоёси илгари сурилган бўлса-да, амалда Ливияда ҳар қандай эркин фикр ва сўз тақиқланган. Мустақил газеталар, телеканаллар ва радиостанциялар мавжуд эмас эди. Интернет тармоғи ҳам қаттиқ цензура қилинган. Одамлар ҳукуматни танкид қилганлиги учун қамалган ташлалиши ёки қийноққа солилиши мумкин эди. Намойишлар ва оммавий йигилишлар қаттиқ бостирилган.

4. Фуқаролик ҳаёти ва мустақил ташкилотларнинг йўқлиги:

Каддафий режими ҳар қандай мустақил қасба уюшмалари, сиёсий партиялар ёки нодавлат ташкилотларнинг фаолиятини тақиқлади. Бу фуқароларнинг ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш имкониятини бутунлай йўққа чиқарди.

III. Қабилавий низоларни қўзғаш ва ҳуқуқронлиқни мустаҳкамлаш

Каддафий Ливиядаги қўллаб қабилавий тузилмалардан фойдаланиб, уларни бир-бирига қарши қўзғатди ва бу орқали ўз ҳокимиятини мустаҳкамлади. У баъзи қабилаларни қўллаб-қувватлаб, бошқаларини қамситди, бу эса ижтимоий кескинлик ва низоларни келтириб чиқарди. Бу сиёсат ҳаётини заифлаштирди ва унга қарши ҳар қандай уюшган қаршилиқни қийинлаштирди.

IV. Молиявий жиноятлар ва коррупция

Ливия нефтга бой мамлакат бўлганига қарамай, аҳолининг турмуш даражаси Каддафий режими даврида анча паст бўлиб қолди. Нефть даромадларининг қатта қисми режим раҳбарлари ва уларнинг оила аъзоларининг шахсий манфаатлари йўлида, шунингдек, Каддафийнинг шахсий эҳтирослари – Африкада ва бошқа минтақалардаги турли можароларга аралашиб, терроризмни қўллаб-қувватлаш учун сарфланди. Бу Ливия халқининг миллий бойлиқларидан маҳрум қилинишига олиб қолди.

Муаллиф:

18.06.2025 06:01 - Янгиланди 18.06.2025 06:10

V. 2011 йилги инкилоб ва режимнинг кулаши

2011 йилда "Араб баҳори" воқеалари доирасида Ливияда Каддафий режимига карши оммавий исёнлар бошланди. Режим исёнчиларни шафкатсизларча бостиришга уринди, бу эса фуқаролар урушига айланди. Каддафий ҳукуматининг ўз халкига карши куч ишлатиши халқаро ҳамжамият томонидан кескин қораланди. БМТ Хавфсизлик Кенгашининг резолюцияси қабул қилинди ва НАТОнинг ҳарбий аралашуви бошланди, бу Каддафий режимининг кулашини тезлаштирди. 2011 йил октябрида Муаммар Каддафий Сирт шаҳрида исёнчилар томонидан қўлга олиниб, ўлдирилди.

Муаммар Каддафийнинг Ливиядаги ҳукмронлиги диктатуранинг ёрқин намунаси бўлиб, у давлат ҳокимиятини шахсий бойлик ва ўзбошимчалик билан бошқариш учун ишлатган. Унинг режими инсон ҳуқуқларини тизимли равишда бузган, сиёсий муҳолифатли шафкатсизларча бостирган, қийноқлар ва қотилликларни қўллаган, халқнинг бойликларини ўзлаштирган. Каддафийнинг халкига карши содир этган жиноятлари халқаро миқёсда қораланган ва Ливиянинг кейинги йиллардаги беқарорлигига асос бўлган муҳим омиллардан бири ҳисобланади. Ушбу жиноятларни тарихий-илмий жиҳатдан таҳлил қилиш авторитар режимларнинг ҳалокатли оқибатларини ва инсон ҳуқуқларига риоя қилишнинг глобал аҳамиятини яна бир бор таъкидлайди.

Абу Муслим